

Filologia i filigran

Pojedynki skrablowe, o których tu opowiadam, mają wymiary natury filologicznej (zasoby leksykalne współczesnej polszczyzny), ale także wiele czerpią ze sztuki złotniczej – techniki filigranu. Ze 100 kwadratowych żetonów, które można umieścić na planszy, należy wykrzesać dzięki przemyślnemu ustawieniu poszczególnych płytek jak największą sumę punktów: są 50-punktowe premie za wyłożenie w jednym ruchu 7 płytek, a mnożniki powiększają wartość wyrazu dwu-, trzy-, cztero-, dziewięcio-, a nawet dwudziestosiedmiokrotnie. Jeśli kompozycja filigranu „polega na wykonywaniu ornamentu lub całego przedmiotu z bardzo cienkich drucików złotych lub srebrnych, często w połączeniu z granulacją”¹, to układanie w samotnej grze wyrafinowanej krzyżówki zależy od wynalezienia odpowiednio cennych leksemów („druciki złote i srebrne”) oraz ich zazębień i zawężeń („granulacje”) typu połączenia NY/MY/ON albo ONI/NY/IŻ. Złotym wyrazem skrablowym jest czasownik PODŻWIGNĘŁYŚCIE, który ma wartość 1481 punktów.

1 Słownik terminów artystycznych i architektonicznych. Red. E. SZYSZKOWSKA, M. KALINOWSKA. Warszawa 2011, s. 118.

Poprzednicy

Wyścigi prowadzące do rekordowej konstrukcji skrablowej zaczęły się w dziewiątej dekadzie ubiegłego stulecia. Dokumentowałem tę konkurencję w eseju z roku 1990. Wówczas „złotym drucikiem” był najpierw rzeczownik PÓŁŻARTOBLIWOŚĆ, a potem czasownik WYDŻWIGAŁYBYŚMY. Już wtedy przewidywałem rekordową krzyżówkę osiągającą 4000 punktów².

2 J. PASZEK: *Scrabble*. „Teksty Drugie” 1990, nr 3, s. 152.

W latach 2004–2006 Dawid Pikul, Mateusz Żbikowski i Marek Reda zaprezentowali kompozycje krzyżówkowe warte 3880, 3883 oraz 3973 punkty. Pikul oparł swój filigran na 15-literowcach: PODŻWIGNĘŁYŚCIE, PODŻARTOWUJĄCEJ i PRZYFASTRYGOWAŃ.

Żbikowski, patrząc na układankę Pikula, zauważył, że FIKSATYW (80 punktów) można rozłożyć na siedem kolejnych faz (FI, FIK, FIKS, FIKSA, FIKSAT, FIKSATY, FIKSATYW), co daje w sumie 83 punkty. Tak więc rekord z roku 2004 został pobity po dwóch latach o 3 punkty. Reda wyszukał w *Słowniku poprawnej polszczyzny* pod redakcją Witolda Doroszewskiego hasło z czasownikiem „zadosącuczyńić” i jego rzadszym wariantem „zadosycuczyńić”, z czego wykrzesał

rozkaźnik ZADOSYĆUCZYŃMYŻ wart 1292 punkty, czyli o 81 więcej niż imiesłów Pikula PODŻARTOWUJĄCEJ.

W rekordowym osiągnięciu Redy znalazły się trzy 15-literowce (PODŻWIGNĘŁYŚCIE, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ, NIEBALSAMUJĄCEJ), jeden 10-literowiec (WSKÓRANIEM), siedem 8-literowców (DZI-WADLE, WIBRIOZA, ŁOTEWSKU, CHŁOPIEC, INFANTKA, LALKARZY, MEGAHERC). Niektóre z tych wyrazów wyzyskałem w moich próbach bicia rekordu, a dwa najcenniejsze 15-literowce okazały się stałym elementem kolejnych pojedynków.

Pierwszy pojedynek

Przyjąłem jako pewnik, że imiesłów NIEBALSAMUJĄCEJ należy zastąpić droższym punktowo słowem. Wyszukałem dwie kandydaty: NIEFORMATUJĄCEJ oraz NIEFALSETUJĄCEJ (obie warte po 383 punkty), w których litera „f” zyskiwała przewagę nad literą „b” z wyrazu NIEBALSAMUJĄCEJ aż o 28 punktów. To już dawało nadzieję na wynik wyższy od rekordu z 2006 roku.

W mojej pierwszej próbie bicia owego rekordu osiągnąłem 4002 punkty, czyli przekroczyłem wymarzoną jeszcze w roku 1990 granicę 4000 punktów. Poszczególne kroki i krocзки („granulacje”) przedstawia enumeracja, zawierająca wartości punktowe wyłożonych wyrazów i sumę punktów po kolejnych ruchach: FALSETU (90), FALSETUJ (18/108), NIEFALSETUJĄCEJ (383/491), DZI-WADLE (76/567), WKOPANIA (70/637), ŁGARSTWU (75/712), CHŁOPIEC (82/794), OD (3/797), WIG (5/802), CI (3/805), PODŻWIGNĘŁYŚCIE (1481/2286), IZOLARZA (72/2358), LEKARS(C)Y (64/2422), E(C)HINITY (84/2506), AR (2/2508), BARBÓRKOM (146/2654), MOWNY (14/2668), TA (3/2671), ETA (4/2675), SYĆ (9/2684), CZY (5/2689), ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/EM/AŻ (1313/4002).

Od poprzednika, czyli Marka Redy, zapożyczyłem nie tylko 15-literowy czasownik, lecz także 8-literowe rzeczowniki DZI-WADLE i CHŁOPIEC. Z tego samego źródła wywodziło się mylne przekonanie, że środek kompozycji z jej podstawą należy połączyć jednofunkcyjnymi wyrazami po bokach krzyżówki (IZOLAZA, ECHINITY, czyli skamieniałe jeżowce). Dopiero w końcowych moich próbach zrezygnowałem z tego błędnego założenia, spajając mocniej BARBÓRKAMI z trójką 8-literowców: LEWAR(O)WY, JAZGARZY, CHEMIKOM.

Drugi pojedynek

W następnej batalii o rekord zamieniłem środkowe ogniwo na analogiczny strukturalnie imiesłów NIEFORMATUJĄCEJ. Ta substytucja przyniosła nieoczekiwanie dobre rezultaty – wynik ogólny wzrósł do 4010 punktów. Kolejność ruchów przedstawia enumeracja, w której pomijam cyferki punktacji: FORMATU, FORMATUJ, NIEFORMATUJĄCEJ, DEKADZIE, WAZEL(I)NO, ALE, ŁGARSTWU, CHŁOPIEC, OD, WIG, CI, PODŻWIGNĘŁYŚCIE, IWANISKA (epitet geograficzny), ROZPRAWY, E(C)HINITY, AR, BARBÓRKOM, OLS, CZY/OLSY, SE, TA, SYĆ, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/EŃ/AŻ.

ECHINITY oraz epitet IWANISKA nie łączą się z BARBÓRKOM, czyli w dalszym ciągu mają tylko jedną funkcję uruchamiania 8 głosek 15-literowego rozkaznika. CHŁOPIEC stale świadczy o uzależnieniu od poprzednika! Dobrze, iż ŁGARSTWU wygrało wyścig z dawnym przysłówkiem (ŁOTEWSKU) – ten rzeczownik zadomowił się we wszystkich kolejnych natarciach na rekord.

Trzeci pojedynek

Pozostając przy środkowym imiesłowie, wymieniłem teraz kilka wyrazów (INWALIDA, DEZA(B)ILE, WSZELAKO) oraz na wzór FIKSACYWU uruchomiłem strategię dodawania po jednej literze w miejscach, które nie były związane z premią, czyli nie były 8-literowcami. Przykładem jest tu sekwencja OK, NOK, NOKS, NOKSY. Gdy tak sobie drobiłem – dobiłem do 4019 punktów. Podaję kolejne zagrania: FORMATU, FORMATUJ, NIEFORMATUJĄCEJ, DEZA(B)ILE, WSZELAKO, ŁGARSTWU, CHŁOPIEC, OD, WIG, CI, PODŻWIGNĘŁYŚCIE, INWALIDA, ROZPRAWY, E(C)HINITY, AR, TA, BARBÓRKOM, OK, NOK, NOKS/SE, CZY/NOKSY, SYĆ, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/EŃ/AŻ.

Czwarty pojedynek

Aby osiągnąć 4027 punktów, musiałem powrócić do imiesłowu NIEFALSETUJĄCEJ oraz wyzyskać rzadki epitet z *Żmii Słowackiego*: „Dziewice obsiadły sadzawki, gdzie // Tryskają fontanny lamp ogniem ISKRZONE”³. Jest to przymiotnik tak niezwykle, że większość skrablistów protestuje przeciwko notowaniu tego hasła w *Oficjalnym słowniku polskiego scrabblisty* (zob. dyskusje w Internecie, hasło „iskrzony”). Kolejność układanych przeze mnie słów jest taka: FALSETU, FALSETUJ, NIEFALSETUJĄCEJ, DZIWADE, WAPLINKA (nazwa botaniczna, w mianowniku: waplinek), ŁGAR(S)TWU, CHŁOPIEC, OD, WIG, CI, PODŻWIGNĘŁYŚCIE, ISKRZONA, LASEROWY, E(C)HINITY, AR, BARBÓRKOM, OAZ, CZY/OAZY, ZE, TA, HM/IM, SYĆ, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/EŃ/AŻ.

3 J. SŁOWACKI: *Poematy*.
Nowe wydanie krytyczne.
T. 1: *Poematy z lat 1828–1839*.
Oprac. J. BRZOZOWSKI,
Z. PRZYCHODNIAK. Poznań
2009, s. 132 (majuskuły – J.P.).

Piąty pojedynek

W tej próbie pierwszy raz zrezygnowałem z rzeczowników CHŁOPIEC oraz ECHINITY, wymagając od łączników spajających trzy 15-literowce co najmniej dwu funkcji: strukturalnej (osiem płytek w rozkazniku można skompletować za pomocą słówek SYĆ, CZY, MY, a więc wystarczają trzy łączniki z 15-literowcem centralnym, a INWALIDA czy epitet ISKRZONA to zbędne ornamenty) oraz „budżetowej” (chodzi o wkład do punktacji ogólnej). Doszedłem w ten sposób aż do 4050 punktów: FALSETU, FALSETUJ, NIEFALSETUJĄCEJ, ODPLATNI, WPISANIA, ŁG(A)RSTWU, ALCHEMIK, IZOHELIE/AL/LI, ALCHEMIKOM, JAZ(G)ARZY, LEWAROWY, BARBÓRKAMI, OD, WIG, CI, PI/II, KA/KA, NY/MY/ON, ONO, CZY, SYĆ, PODŻWIGNĘŁYŚCIE, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/OŻ.

Szósty pojedynek

W celu pobicia rekordu z 2006 roku o całe 100 punktów wykorzystałem najdroższą (9 punktów) literę „ż” nie tylko w górnym 15-literowcu, lecz także w przymiotniku ŻLI. Oprócz tego znakomicie udało mi się wprowadzić do kompozycji krzyżówkowej technika małych kroczków w sekwencji LA, LAŁ, LAŁO, OLAŁO, BOLAŁO oraz DA, DAN, DANY. Kolejność ruchów była następująca: FALSETU, FALSETUJ, NIEFALSETUJĄCEJ, WAPNISTA, WIG, LA, LAŁ/IŁ, GO/LAŁO, DO/OLAŁO, KIP/DOK/LI, KIPA/IŁA, OBERWANI/OD/BOLAŁO/EKIPA, ŁGARSTWU, IZ(O)HELIE, CI, PODŻWIGNĘŁYŚCIE/ŻLI, CHEMIKOM, JAZ(G)ARZY, KA, PODRÓBKAMI, DA, DAN, SYĆ/DANY, MY, OWI/WY, CZY, ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/IŻ. Okazało się, że ten sam wynik 4073-punktowy daje wymiana rzeczownika PODRÓBKAMI na PODWÓRKAMI wraz z jednoczesną zamianą zaimka OWI na japońskie określenie pasa przy kimonie – OBI.

Siódmy pojedynek

Gdy już spoczywałem na laurach (100 punktów ponad poprzedni rekord to chyba jest powód do samozadowolenia, a nawet skrablowego błogostanu!), dla zabawy powróciłem do ustawienia z pojedyńku 5, by likwidując grupę AL w ALCHEMIKACH oraz niefunkcjonalne granulacje PI/II bądź KA/KA, spróbować dołączyć do tego układu epitet ŻLI, czyli przebudować lewą górną część planszy. Wynik rewelacyjny – 4075 punktów! Oto kolejność zagrań w tym filigranowym arcydziele sztuki skrablowej, w którym każda litera ma swój wkład, cenny wkład, w wyrafinowaną całość (w nawiasach punkty i ich zsumowanie): FALSETU (90), FALSETUJ (18/108), NIEFALSETUJĄCEJ (383/491), WAPNISTA (70/561), WIG (5/566), LA (3/569), LAŁ/IŁ (22/591), DOKOPANE/OLAŁ (81/672), LI/KIP (8/680), OD/DOLAŁ/OD (27/707), ŁGARSTWU (75/782), IZOHELIE (80/862),

CI (3/865), PODZWIGNĘŁYŚCIE/ŻLI (1502/2367), CHEMIKOM (84/2451), JAZ(G)ARZY (70/2521), LEWAR(O)WY (63/2584), BARBÓRKAMI (150/2734), SYĆ (9/2743), CZY (5/2748), NY/ON/MY (14/2762), ONI (3/2765), ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/IŻ (1310/4075). Ten ostatni pojedynek stoczyłem w dniu 16 stycznia 2012 roku.

Komparatystyczna coda

W kategoriach literaturoznawczych mógłbym napisać, że zaczynałem pojedyunki, naśladując swoich poprzedników (epigonizm strategiczny, a także epigoński dobór haseł wyłożonych na planszy). Potem postanowiłem układać kompozycję w ten sposób, by pozbywać się wyrazów-ornamentów, czyli tych, które wraz z premią nie wносиły ważnych usług strategicznych. Chodzi o wspomniane poprzednio poboczne 8-literowce: IZOLARZA, IWANISKA, INWALIDA, ISKRZONA. W epokę strukturalizmu wkroczyłem w kompozycjach dających 4060 punktów i więcej (znakomite „granulacje” i sekwencje małych kroczków). Pewnie ten skrablowy strukturalizm pozostawał pod duchowym wpływem teorii oraz praktyk twórczych przedstawicieli grupy OuLiPo (Warsztat Literatury Potencjalnej), inspirowanej między innymi teorią gier, proponującej manipulacje w zakresie wzbogacania leksyki (tu zwracam uwagę na wyszukane formy koniugacyjne wykładanych na planszy wyrazów, w tym 15-literowców). Bo chyba ma rację Jerzy Bralczyk, gdy stwierdza: „Skrabliści to już nie zwykli językoznawcy amatorzy, to wyrafinowani zawodowcy w dziedzinie poszukiwania słów”⁴. To temu językoznawcy scrabble kojarzą się ze skradającym się krabem.

4 J. BRALCZYK: *Nowe słowa*. W: *Encyklopedia powszechna*. Wrocław 2006, s. XIV wkładki.

Dogrywka

Po roku udało mi się ulepszyć kompozycję dzięki wyzyskaniu słowa 11-literowego w górnej części planszy (BEHAPOWSKIE). Teraz rekord wynosi już 4097 punktów i nie widzę możliwości jego pobicia, gdyż nawet silniejsze zagranie inicjalne (PRACUJA, PRACUJĄC, WSPÓLPRACUJĄCEJ) nie daje tych wyników końcowych, czyli ponad 4100 punktów, o których marzę. Oto kolejność zagrań w mistrzowskiej kompozycji: FALSETU (90), JAZGARZ/FALSETUJ (90/180), NIEFALSETUJĄCEJ (383/563), WAWELSKA (70/633), WIG (5/638), ORA (3/641), ORAŁ/IŁ (22/663), OD/DO (6/669), OM/MORAŁ (22/691), RE/EW (4/695), EH (4/699), ŁZAWNI(K)U (65/764), BEHAPOWSKI/REB (132/896), INTERNIE/BEHAPOWSKIE (89/985), CI (3/988), PODŻWIGNĘŁYŚCIE/ŻREB (1504/2492), CHALI(F)OM (80/2572), MY (4/2576), OWI/WY (12/2588), CZY/JAZGARZY (18/2606), KA (3/2609), PODRÓBKAMI (150/2759), DA (3/2762), DAT (9/2771), SYĆ/DATY (16/2787), ZADOSYĆUCZYŃMYŻ/IŻ (1310/4097).

Fotografie planszy skrablowej udostępniono dzięki uprzejmości producenta gier marki Scrabble – firmy Mattel.

Jerzy Paszek

Seven duels with a stealthy crab

Summary

In this linguistically-philological essay, the author familiarizes the reader with lexical richness of the Polish language. Designing a crossword containing 100 letters, according

to the scrabble rules, he conducts an analysis of earlier masterly constellations (the record in 2006 was 3973) in order to go beyond the limits of 400 points, which he forecasted in "Teksty Drugie" in 1990. So as to get the record results, the author was forced to figure out the strategy of filigrene ('granulations'), consisting in adding a letter after the letter of extension (e.g. BA, BAR, BARĆ or AR, ARA, ARAK) as well as using the technique of a combination of three 15-letter with 10-letter as well as 8-letter words to avoid any "useless" (non-functional) word. The basis of the game is the exploitation of all contemporary dictionaries and infrequent words (e.g. "zadosycuczynmyz", it being incredible for most of the Poles).

Jerzy Paszek

Sept duels avec un crabe qui s'approche

Résumé

Dans son assai linguistique-philologique, l'auteur expose devant le lecteur la richesse lexicale de la langue polonaise. Pour composer un mot croisé avec 100 lettres, selon les règles du jeu Scrabble, il entreprend une analyse des compositions de champion (le record du 2006 est de 3973 points) pour dépasser le niveau de 4000 points, ce qu'il a annoncé dans « Teksty Drugie » en 1990. Pour obtenir ces résultats du record, l'auteur devait inventer la stratégie des filigranes (« granulations »), qui repose sur l'addition d'une lettre après une autre des prolongations (p.ex. BA, BAR, BARĆ ou AR, ARA, ARAK), et aussi sur l'emploi de la technique d'assemblage de trois mots à 15 lettres avec un mot à 10 lettres et des mots à 8 lettres, pour éviter des mots « superflus » (non fonctionnels). La base pour ce jeu est l'utilisation de tous les dictionnaires contemporains et des mots rares (p.ex. un impératif invraisemblable pour la majorité des Polonais « zadosycuczynmyz »).